

Голові спеціалізованої вченої ради
Запорізького національного університету
доктору психологічних наук, професору
Маріанні ТКАЛИЧ

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата психологічних наук, доцента,
доцента кафедри психології та соціальної роботи Західноукраїнського
національного університету Бугерко Ярослави Миколаївни на дисертаційну
роботу Обискалова Івана Сергійовича «Рефлексія як чинник ухвалення
рішень в юнацькому віці», подану до захисту в разову спеціалізовану раду
Запорізького національного університету на здобуття наукового ступеня
доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Психологічне забезпечення процесів ухвалення рішень особистістю
сьогодні є надзвичайно важливою проблемою з огляду на стан перманентної
турбулентності сучасного суспільства. Глобальна соціальна, економічна та
політична нестабільність створюють умови, в яких традиційні механізми
адаптації стають недостатніми, а вимоги до інтелектуальної гнучкості та
свідомої саморегуляції особистості зростають у геометричній прогресії.
Дисертаційне дослідження Обискалова Івана Сергійовича є актуальним, адже
воно фокусується на ключовому, фундаментальному питанні розвитку
людини — здатності бути справжнім суб'єктом власного життя через
усвідомлений вибір. Особливу гостроту ця проблема набуває в юнацькому
віці, який є сенситивним періодом для професійного, ціннісного та
особистісного самовизначення. Саме в цей час молода людина стикається з
необхідністю розв'язання екзистенційних дилем, від яких залежить увесь
подальший життєвий сценарій. Дисертант справедливо вказує на те, що за
складних зовнішніх умов саме здатність до рефлексії є тим внутрішнім
інтегратором, який дозволяє особистості не розчинитися в хаосі зовнішніх

впливів, а вибудувати власну, внутрішньо обґрунтовану лінію поведінки. Звернення автора до аналізу рефлексії як чинника ухвалення рішень є науково виваженим, оскільки дозволяє перейти від опису симптомів соціальної дезадаптації молоді до вивчення внутрішніх механізмів, які сприяють зміцненню психологічної стійкості та ефективному цілепокладанню.

Особливої цінності роботі додає чіткий фокус на юнацькому віці — періоді, який у віковій психології справедливо вважається найбільш критичним, сенситивним та доленосним з точки зору формування життєвих сценаріїв. Юність — це час важливого переходу від соціальної опіки до повної соціальної відповідальності, етап, коли молода людина стикається з імперативом вибору. Саме в цей період вирішуються фундаментальні завдання розвитку: кристалізація професійної ідентичності, вибір життєвого партнера, формування світоглядної позиції та громадянської відповідальності. Кожне з цих рішень має довгострокові наслідки і визначає траєкторію подальшого життя. Автор слушно наголошує на тому, що процес ухвалення рішень в юнацтві не може розглядатися виключно як когнітивна операція зважування альтернатив, це глибоко особистісний акт самоспричинення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Аргументованість, вірогідність та надійність отриманих у дисертації наукових даних гарантується ретельно вибудованою методологічною стратегією, ґрунтовним міждисциплінарним підходом, а також широким використанням валідних математико-статистичних методів. Дослідження характеризується концептуальною єдністю: усі підсумкові положення є закономірним наслідком викладених теоретичних міркувань та зібраного емпіричного матеріалу, що повністю виключає наявність необґрунтованих припущень.

У першому розділі розкривається теоретичне підґрунтя роботи, побудоване на стику низки психологічних парадигм. Дослідник вдало поєднує екзистенційно-гуманістичні погляди на автономію особистості та життєве авторство, принципи когнітивно-поведінкового підходу до мисленнєвих структур та засади суб'єктно-діяльнісних теорій. Такий багатовимірний ракурс дозволив уникнути спрощеного розуміння предмету дослідження. Рефлексія тлумачиться дисертантом не як незмінна риса, а як динамічний процес трансформації власного досвіду суб'єкта. З такою ж ретельністю проаналізовано алгоритм ухвалення рішень, що визначається як комплексний цикл — від ідентифікації проблеми до практичної реалізації обраного варіанту.

Другий розділ присвячений опису методології та етапів проведення констатувального зрізу. Автору вдалося залучити якісну репрезентативну вибірку з-поміж представників юнацтва, що стало запорукою високої валідності отриманих емпіричних даних. Комплекс психодіагностичних інструментів підібрано влучно: він дозволяє виміряти всі компоненти теоретичної моделі, зокрема стильові особливості саморегуляції, рівень креативності, вольові якості та специфіку здійснення вибору.

Третій розділ містить опис розробленої та апробованої здобувачем розвивальної програми. Вона спрямована на підвищення ефективності ухвалення рішень через розвиток процесу рефлексії і виступає логічним, практичним підтвердженням дієвості запропонованої концепції. Достовірність підсумкових положень базується на статистичному опрацюванні даних. Дослідник виходить за межі елементарного підрахунку відсотків, залучаючи потужні інструменти багатовимірного аналізу. Тестування даних на нормальність розподілу, використання непараметричних статистичних критеріїв для підтвердження значущості змін після формувального експерименту та обчислення розміру ефекту свідчать, що зафіксовані результати відображають реальні та стійкі психологічні закономірності.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів.

Наукова новизна дисертації полягає у розробці цілісного теоретико-емпіричного підходу до вивчення рефлексії як детермінанти ухвалення рішень в осіб юнацького віку. Автором здійснено систематизацію показників процесу ухвалення рішень на основі виокремлених структурних елементів, що є значним кроком уперед у розумінні когнітивних механізмів вибору. Беззаперечним теоретичним здобутком є встановлення ієрархічної системи зв'язків між рефлексією та ефективністю ухвалення рішень на різних рівнях їхньої організації. Важливим науковим інсайтом є доведення того, що критичний аналіз досвіду та рефлексивний результат мають не лише інтелектуальне, а й виражене вольове спрямування, що суттєво доповнює сучасну психологічну теорію. Здобувачем запропоновано авторську модель підвищення ефективності ухвалення рішень через розвиток рефлексії в осіб юнацького віку, яка враховує специфіку юнаків та динаміку становлення суб'єктності. Ці теоретичні узагальнення мають велике значення для збагачення наукового апарату психології розвитку та психології мислення, створюючи передумови для подальшого вивчення процесів особистісного саморозвитку.

Практичне значення результатів дослідження.

Практичний вимір роботи полягає у створенні дієвої системи психологічного супроводу молоді, спрямованої на оптимізацію процесу ухвалення рішень через розвиток рефлексії. Розроблена дисертантом програма розвитку рефлексії демонструє високу ефективність і може бути адаптована для потреб системи освіти, психологічних центрів та установ, що займаються соціальною адаптацією. Практична цінність дослідження підтверджується актами впровадження у навчальний процес ЗВО, роботу психологічних центрів що свідчить про універсальність розроблених автором підходів. Запропонований пакет методик може ефективно застосовуватись

фахівцями для проведення групових та індивідуальних форм психологічної роботи, спрямованої на підвищення рішучості, творчого потенціалу та вольової регуляції осіб юнацького віку. Результати роботи є важливим внеском у розвиток практичної психології, оскільки вони пропонують конкретні, перевірені інструменти для роботи зі складними процесами самовизначення особистості у сучасному світі.

Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації.

Результати наукового пошуку здобувача представлені в достатній кількості фахових публікацій, що відповідають чинним вимогам до дисертаційних робіт. Автору вдалося всебічно розкрити ключові ідеї дослідження, обґрунтувати теоретичні положення та представити результати емпіричних зрізів у науковому просторі України. Активна участь дисертанта у наукових конференціях, включаючи заходи міжнародного рівня, засвідчує високий ступінь апробації результатів та їх визнання науковою спільнотою. Публікації точно відображають зміст дисертаційної роботи, забезпечуючи її цілісне висвітлення для широкого кола фахівців.

Відсутність порушень академічної доброчесності.

Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового пошуку здобувача. Аналіз матеріалів свідчить про дотримання автором усіх принципів академічної доброчесності. Посилання на джерела є коректними, відображають внесок інших дослідників, а сама робота не містить ознак плагіату чи неправомірного використання інтелектуальної власності. Усі дані емпіричних досліджень, аналіз та узагальнення є особистим здобутком автора, що відповідає високим вимогам наукової етики.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Високо оцінюючи загальний науковий рівень, теоретичну глибину та практичну значущість проведеного дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне сформулювати додаткові дискусійні положення та побажання, які можуть слугувати орієнтирами для подальших наукових розвідок дисертанта:

1. Авторська модель дуже добре розкриває механізми проспективної рефлексії (на етапах підготовки та ухвалення рішення). Проте не менш важливим для становлення суб'єктності є етап осмислення наслідків уже реалізованого вибору, особливо якщо він виявився хибним. Побажанням для подальших наукових розвідок є вивчення механізмів пострефлексії: як саме юнаки опрацьовують власні невдачі, і якими є психологічні умови перетворення помилкового рішення на конструктивний рефлексивний досвід, що не блокує волю до майбутніх виборів.

2. Цікавим аспектом, що потребує додаткового обговорення, є співвідношення між реальною рефлексивною компетентністю юнака та його суб'єктивним уявленням про неї. Чи завжди висока самооцінка власних аналітичних здібностей сприяє ефективному рішення? У психології відомо, що ілюзія повного контролю може «відключати» критичну рефлексію. З'ясування того, як здатність до адекватного метакогнітивного моніторингу (розуміння меж власного знання) впливає на ефективність вибору, відкриває широке поле для дискусій.

3. Дисертантом переконливо та статистично достовірно доведено ефективність розробленої програми розвитку рефлексії в межах контрольованого тренінгового середовища. Однак перспективним вектором для наукової дискусії є проблема перенесення сформованих навичок. Наскільки успішно ці рефлексивні алгоритми екстраполюються молодими людьми у реальні, неструктуровані та гостро-стресові життєві ситуації, де вони залишаються сам на сам із необхідністю вибору без зовнішнього підкріплення (фасилітації) з боку психолога-тренера чи підтримки експериментальної групи?

4. Загалом дисертаційна робота характеризується належним рівнем орфографічного та стилістичного оформлення. Водночас у тексті зустрічаються поодинокі мовностилістичні неточності.

Зауваження носять дискусійний характер і не зменшують високої наукової цінності дисертації.

Загальний висновок:

Наукове дослідження Обискалова Івана Сергійовича, виконане на тему «Рефлексія як чинник ухвалення рішень в юнацькому віці», постає комплексною, логічно довершеною та самостійною працею, що відзначається вагомою теоретичною базою та прикладною цінністю. Дисертанту вдалося результативно вирішити наукову проблему, а саме: теоретично обґрунтувати та емпірично довести роль рефлексії у забезпеченні ефективного ухвалення рішень в період юнацтва.

З огляду на масштаб проведеної роботи, аналітичну глибину, інноваційність висновків та їх практичну зорієнтованість, рецензована дисертація цілком задовольняє всі критерії, встановлені «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44). Беручи до уваги академічну якість дисертації, її автор, Обискалов Іван Сергійович, заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнського
національного університету

Ярослава БУТЕРКО